

SMILJAN TROBIŠ

Eseji o pisanju: izkustvo in pesem

Sprejet
v razmerja časov
v razplet svetov zorim

PRVI ESEJ UVOD

Gotovo poezija izhaja iz globoke notranje potrebe, da bi se izpovedali in da bi povedali, kaj nam leži na srcu, torej svoja čustva prenesli na papir in se tako olajšali. Ko kdo v pogovoru reče: Kako naj povem... hoče povedati nekaj, kar je pravzaprav neizrekljivo, kar čuti samo on in kar bi rad delil z drugimi. Poezija ima neštete svobodne možnosti izražanja; če hočemo izpovedati sebe, je list papirja neskončna svoboda. Morda sem tu najprej izpostavil terapevtsko stran poezije, priključijo pa se še estetska, duhovna, komunikativna, socialna, etična in druge razsežnosti, vključno z bogastvom notranje rasti in napredka, ki nam jih poezija v ožjem smislu besede prinaša.

Poznamo tudi poezijo v širšem smislu besede. Opazimo jo lahko pri zrenju narave, umetnin, lepih medčloveških odnosov, lepih čustev ... Poezija je navsezadnje vse, kar nas

obdaja, živimo v njej in z njo. To nas napeljuje, da bi zapisali ali povedali, česar je polno naše srce. Človekova duša ni zaprt notranji svet, nujno se mora odpreti in se darovati drugim in drugačnemu od sebe. Tako je njeno bogastvo lahko vir velike izrazne moči.

Tako kot se mora pianist učiti tehnike in načinov podajanja svoje notranje vsebine preko glasbe, mora tudi pesnik prejeti določena znanja, da se lahko lažje in popolneje izpove.

IZPOVEDNOST BESED

Pišoči naj bi s čim manj besedami povedal čim več. Lep primer za tako ekonomiko besed so haikuji. V treh vrsticah se da povedati toliko, kot če bi napisali roman. V današnjem tempu življenja imamo manj časa za branje kot so ga imeli včasih. Duša pa je potrebna duhovne hrane in včasih je dovolj, da preberemo en haiku in že ta v nas pusti duha resnice, brez katerega ne moremo

živeti. Srce prepozna samo eno vrsto hrane zase: dobroto, ljubezen in poezijo. In naša srca so lačna resnice, vere, upanja in ljubezni. Trgovski centri ne morejo napolniti duše. Lahko pa jo kultura in umetnost.

ZVOČNOST PESMI

Poezija, ki jo začutimo v sebi, je sama po sebi lepa. Ko se zaguga duša, ko zagledamo svet skozi prizmo, ki zamakne realnost v naše budne sanje, nam je lepo. To doživimo v trenutkih kakršnekoli oblike ljubezni. In zapis tega naj bi bil lep, kot so takrat naši občutki. In ne samo takrat. Tudi ko trpimo, lahko tako globoko doživimo presežni smisel svojega trpljenja, da kljub bolečini v nas kraljujeta poezija in ljubezen.

Zapis ljubezni je sam po sebi lep. Lepo zveni in lepa misel nosi v sebi harmonijo. Še celo disonance zvenijo lepo, če iz njih proseva duh, ki ga pesem daje.

RITMIČNOST PESMI

Heraklitovega izreka *Pantarhei* ne prevajajo več vse teče, ampak tudi vse je ritem. V naravi je vse ritmično in tudi lepota pesmi je podvržena vsem zakonom narave, nadnarave in lepote v širšem smislu besede.

Naš govor je že sam po sebi ritmičen. Še celo naše asociativno mišljenje gre nekako v lepem ritmu. So pesniki, ki se jim ni treba truditi, da bi pisali v lepem ritmu, ker imajo ta ritem že v sebi in v ustvarjalnem procesu nastaja pesem ritmično že sama po sebi. Teoretiki govorijo o stopicah. Izmenjujejo se poudarjeni in nepoudarjeni zlogi, včasih po dva skupaj, in ritem je tu. Mnogi pa moramo napisano pesem še urediti v ritem. Besede, ki hočejo izraziti vsebino pesmi, niso vedno v ritmu in za to poskrbimo pozneje. Morda tako, da osnutek pesmi beremo na glas, in tako opazimo, kdaj smo iz ritma.

Zadnji verz lahko pride iz ritma in s tem podkrepi pesnikovo misel, da lahko lepota umije zastrto in motno oko. Kaj bi dali, da

bi lahko spet videli svet s čistimi očmi, tako čistimi, kot jih imajo otroci. Naše napake so nam zamazale oči. Spremenjeni ritem zadnjega verza govori o disonancah v nas in nas obenem nagovarja k harmoniji.

MOČ SIMBOLA

Ne le metaforika, zamiki, nakazovanje, kombiniranje nasprotnih besed, puščanje praznega prostora, tudi simbol povečuje svobodo umetnika, da se lahko izrazi. Beseda je meso simbola, njen položaj v pesmi je duh, ki jo posveča. Ko s simbolom izrazimo svojo notranjo resnico, nas bralec razume, sicer nekoliko po svoje, a učinek je dosežen. Če pesnik reče, da je v njem vihar, bo vsak razumel to stanje, saj ga je že vsak izkusil. Simbol je lahko tudi učinkovito prepleten z metaforo, če pa dodamo še direktno ali nekoliko indirektno miselno sporočilo, je lahko pesem zelo dobra in polna sporočil.

VZGIB USTVARJALENEGA DEJANJA

Ko pišočiči začne pisati, preide v svoj nov notranji svet. Zunanje okoliščine so pomembne samo do te mere, da ga v njegovi ekstazi ne motijo. In ko se umiri in se sladko poglobi vase, začuti, kakšno je stanje njegove duše, prisluhne si in zapiše svojo notranjo resnico. Pri zapisovanju mora biti objektiven v subjektivnem. Tehtno mora zapisovati resnico svoje duše, s pretehtavanjem, ali ni zašel v plitke vode, lastno všečnost ali prazne besede zaradi besed. Če je z njim pravi duh, se lahko pesem zapiše v obliki stopnjevanja in ne samo pripovedovanja. Sam opis stanja duše ni dovolj. Morda je to pomembno zanj samega, pesem pa ne bo dosegla ravni umetnine. Voditi ga mora roka, ki ni njegova, niti ni iz njega, ampak prihaja od zunaj, kot čudežna pomoč, in ta mu da krila, ko piše. Morda bi temu vodstvu lahko rekli sila ali duh, navdih ali zanos. Pomembno je, da je v procesu pisanja ta čudežna roka z njim. Ko roka potegne pišočega za sabo, mora postati strogo

selektiven. Ves čas se mu bodo vsiljevale misli in besede, ki niso od duha te roke. Slediti ji mora, njej in svoji notranji resnici.

DRUGI ESEJ O ČEM PISATI

Razmišljujoč človek v tem prepestem svetu najde toliko snovi za pisanje, da lahko količina presega njegove zmožnosti notranje predelave. Toda o vsaki stvari se da povedati več z malo besedami in manj z več besedami. Včasih občudujemo ljudi, ki znajo na primer z dvema besedama zajeti bistvo nekega dogodka, stvari ali umetnine. In tisto, na kratko povedano, še bolj sede v nas in nas prepriča.

Ustvarjalec najlažje piše o tistem, kar se ga dotakne. Človek ima v sebi sito, ki odstranjuje nepomembne vtise izokolja, saj vsega ne bi mogel nositi. Vedno pa je v življenju kaj takega, kar sede globoko v dušo, pravimo, da se je dotakne. Tisto potem postane del vsebine nas samih, o tistem razmišljamo in čutimo, da nas je obogatilo, prišlo je čez prizmo naše notranjosti.

Izkušeni ustvarjalci pišejo o tistem, kar se jih je dotaknilo. V velikem hrupu velemesta lahko rahla sapica, ki premakne nekaj las, bolj zazveni v duši kot vsi napisi, arhitektura, ljudje in avtomobili. Tista sapica je bila nekaj poetičnega v šumu vsakdana. In kaj je lepše, kot to sapico vzeti v dlani, jo ljubkovati in o njej napisati pesem?

PRISPODOBE – PODOBE DUHA

Znamenja so naravne, materialne stvari, ki pomenijo nekaj duhovnega, npr. rdeča vrtnica pomeni ljubezen. Tako pesniki uporabljamo znamenja, simbole in prispodobе, da z njimi lahko izrazimo neizrazljivo samo s pojmi. V poeziji imamo celo bogastvo možnosti, da izrazimo svoje notranje stanje s podobami iz narave. Kar je v naravi, je tudi v nas. In kar je v nas, je tudi v naravi. Morda bi lahko svoje mučno razpoloženje prikazali s

pesmijo o nevihti, kot jo je narisal Velasquez na svoji sliki z naslovom *Pred nevihto*.

Najboljše pesmi nimajo le prispodob, ampak so kombinirane s pojmovnim izrazom. Saj prispodobe res mnogo povedo in so najboljši način podajanja snovi, ker jih bralec lahko doživi po svoje. Toda če so v pesmi same prispodobе, se nekako izprazniijo in pesniki, ki se k njim preveč zatekajo, težko dosežejo globlje učinke.

PREPROSTOST PESMI

Vse velike stvari in dobre umetnine so preproste. Vsako stvar se da povedati preprosto, v nekaj reduciranih besedah. Toda pesem mora povedati več, kot bi bilo preprosto povedano bistvo pesmi, ne pa manj. Zato pesnik išče izraz, ki bi bil najbližje resnici, temu, kar se res dogaja v njem. Dobra pesem najiskreneje izrazi pesnikovo najglobljo resnico. Seveda je pesnik sam zaledje svoje umetnine in kolikor zna biti preprost sam, v tolikšni meri bo preprosta tudi njegova pesem. Velja tudi, da kolikor je bogat ustvarjalec, toliko bogastva lahko da v umetnino. Nobelovec Rabindranath Tagore je napisal: "Najdaljša pot te pripelje najbližje k sebi in najtežja vaja rodi najpreprostejši napev." Primer take pesmi:

*Ko bom preplezal
najvišjo steno –
sebe,
bom v tihih globinah
odkril
najlepši travnik –
Tebe.*

Pesem govori o zorenju. Stvari morajo dozoreti, preden jih lahko oberemo kot jesenske sadove. Zorenje je tu poudarjeno bolj kot aktivna plat pesnika, vendar stvari zorijo počasi in tako, da ne vemo za to, le pokaže se, ko so zrele. Seveda pa naš trud ne more biti izključen. Stvari zorijo, čas jim daje rast, a ne brez nas. V nekaj preprostih besedah je

zajeta ta resnica in obenem je vključeno trdno zaupanje, da bo pesnik našel svojo ljubo, ko bo za to zrel. Že zdaj se je pripravljen potruditi, da bo pripravljen na srečo, ko bo prišla. Prispodobе so tu pojasnjene, čeprav ponavadi ni tako. Vendar prav ta pojasnila dajejo pesmi poseben čar in pečat.

Tudi daljše pesmi so lahko preproste, tako po zgradbi kot po vsebini. Pomembno je, da skupki besed postanejo novi organizmi, ki lahko bralcu nekaj dajo. Tako kot kipar iz gmote gline naredi portret, tako pesnik iz svobodne izbire besed, misli in prispodob ustvari novo pesem.

DUH JE TISTI, KI OŽIVLJA

Pesnik, ki piše iz svojega duha, iz notranjega obilja in iz notranje nuje, bo gotovo napisal dober osnutek. In če ga bo potem še izpopolnil, bo nastala dobra pesem. Črka, torej beseda zaradi besede, sama sebi ne more biti namen. Na ta način bi nastala prazna leporečja, kopice odvečnih besed, ki ne bi nikomur povedale ničesar. Samo kar pride iz srca, se ga lahko dotakne. Zato mlademu pesniku lahko rečemo, da ni dobre ali slabe pesmi, je samo njegova ali pa ni. Če res prihaja iz njega, potem mora začarati bralca s svojo iskrenostjo in izvirnostjo. Pri bolj izkušenih pesnikih govorimo o prepoznavnosti. Že po stilu in naravnosti vsebine lahko vemo, kdo je napisal neko pesem, ne da bi prebrali ime.

FILOZOFIJA V POEZIJI

Vemo, da od poezije ne pričakujemo samo lepih besed v lepo urejenem ritmu, ampak naj bi nas vsebina nagovorila tako, da v nas pusti ne le estetsko, ampak tudi miselno in duhovno sled. Vsak dober pesnik je tudi mislec in tako lahko da bralcu neverjetno več kot le estetski užitek. Pesnik, ki iskreno išče in piše, mora vplesti v poezijo duha modrosti in presežnega. Iz njegovih pesmi mora žareti tisto več. In to se da doseči s kombinacijami misli in podob, ki

nagovorijo bralca h globljemu razmisleku. Ne prežamejo ga le z zunanjo, ampak tudi z notranjo lepoto. Vrh filozofije je za človeka čista etika. In če jo zasledimo v pesmi, ne kot nauke ali moraliziranje, nas ta etika lahko navduši in popelje na višje stopnje spoznanja. Tisti, ki moralizirajo, samo prepisujejo dejstva o tem, kaj je prav. Pesnik pa najprej živi svojo etiko, potem šele pride do zapisa preko prizme njegove notranjosti. Tako indirektno upovedana etika je potem prisotna v pesmi in razsvetljuje bralca.

USTVARJALNI NEMIR

Človek je v sebi najsrečnejši, če je v njem mir, ko je pomirjen s seboj in z drugimi. Toda ta mir je zelo težko doseči. Leta in leta prizadevanj in zorenja so potrebna, da človek odkrije, kdo je, kaj je in za kaj je. Mislili bi, da je ustvarjalni nemir nasprotje tega miru, toda ne drži. Umetnik lahko ustvarja le iz napetosti, ki spremlja njegovo notranjo harmonijo. Zanimivo, da nikoli ne moremo pisati, če nimamo v sebi vsebine, ki bi jo zapisali. Včasih res ni ničesar, toda ko pride vsebina, ko se nas nekaj dotakne, takrat imamo naenkrat snovi dovolj. Le prepoznati jo moramo in to je možno le, če v nas kraljuje krotki mir, ki je nasprotje divjemu prekrivanju notranjih vsebin z veseljačenjem ali razmišljanjem. Mir nas nujno pelje k resnici o samem sebi. Zahteva trenutke tišine in takrat spoznamo, kaj je v nas. Tako se notranji mir in ustvarjalni nemir ujmeta v ustvarjalno dejanje.

POEZIJAIN LJUBEZEN

Ljubezen je vse. Vse je iz nje nastalo, vse je ljubezen in vse se vrača vanjo. Utrinki ljubezni, ki jih začutimo z našimi zastrtimi očmi, so poezija v širšem smislu besede. Ko te utrinke pretvorimo v materialno obliko pesmi ali kake druge umetnine, je to poezija. Če v umetnini ni prvinske ljubezni, ne moremo govoriti o umetnini.

"Zares, ti si moja svetilka, Gospod, Gospod mi razsvetljuje temo." (2 Sam 22,29)

Sveta dežela 5 – svetilka (foto: Janez Oblonšek)

TRETJI ESEJ

UČINEK PRESENEČENJA

Mnogokrat poante na koncu pesmi le povzemajo ali nadaljujejo in ojačajo osnovno misel. Močan učinek pa se da ustvariti z nenadnim nepričakovanim obratom. Presenečenje pretrese bralca in ga zbudi iz njegove lagodnosti. Da mu misliti in v njem zbudi globoka vprašanja. Če pesem še enkrat prebere, kar je vedno priporočljivo, najde v prvem delu rešitve na vprašanja in prazen prostor, poln duha. Obrat na koncu pesmi je lahko tudi humoren in duhovit, vendar tega duha ne smemo zamenjati z globokim duhom resne pesnikove izpovedi. Duhove, tudi tiste, ki jih odkrijemo v poeziji, moramo razlikovati. Eni nas nagovarjajo k slabemu in igrajo na struno naše slabotnosti, drugi gredo v širino in pritrjujejo naši navezanosti na ta svet. Le vzvišeni, tisti, ki nas obračajo navzgor, nas pomirjajo, tolažijo in nam dajejo veselje in upanje, so pravi. Ti duhovi prave poezije so prisotni v velikih delih slavnih mož in žena in zato so se njihova dela ohranila. Vse drugo odplavi čas.

POOSEBITEV

To je še ena možnost, prijem, ki poveča pesnikovo svobodo izražanja in pripomoček, s katerim lahko uresniči svoje sporočilo. Evropska kultura je kultura osebe. Človek je predvsem oseba, ima ime, in pesnik lahko na novo imenuje in poosebi tudi stvari in pojme. Če se lahko gospodinja pogovarja s svojimi rožami (in pravijo, da potem bolje uspevajo) in če se šofer pogovarja s svojim avtom, ko ga ta pusti na cedilu, zakaj ne bi žlahtna pesnikova duša nagovarjala Sonca, Lune, oblakov, zvezd, lepote, ljubezni? Pesnik lahko svojo osebo in njene lastnosti vnese v stvari in pojme, s tem razširi svoj krog prijateljev, in glej čudo: stvari mu odgovarjajo. Kolikor se že čudno sliši, ljudje vsaki stvari lahko damo ime in z vsako stvarjo se lahko pogovarjamo.

IZRAZITI NEIZRAZLJIVO

Nihče ne more izpovedati toliko, kot doživlja. Količina občutkov, misli in občutij, ki jih človek kar naprej prejema, je tolikšna, da tega nikoli ne bo mogel do konca izraziti. Toda človek se mora izražati, če ne, bi znorel. Van Gogh je izjavil: "Če ne bi slikal, bi znorel." Zgoščen izraz celotne človekove osebnosti je lahko umetnina. Sposobnosti našega izražanja so seveda omejene. Toda skozi naše umetnine lahko proseva resnica, ki smo jo zgostili prav v umetnino. Vsaka naša stvaritev je seveda nepopolna in le delno se lahko približamo idealnemu izrazu svoje resnice. Nekdo je napisal, da pesnik vse življenje piše eno samo pesem, čeprav je lahko pesmi, ki jih je napisal, na tisoče.

Vsako bitje se izraža in te izraze v naravi vedno neko drugo bitje sprejema in razpoznava. Prav tako je v umetnosti – pesnik se izraža bralcu, da bi ga obogatil s svojo izkušnjo. Prihaja do svojevrstnega dialoga, kjer sta oba akterja udeležena tako aktivno kot pasivno. Prenos informacije je v umetnosti prenos duha. Ko izrazimo svojo ljubezen, pričakujemo ustrezen odgovor. Ne zanima nas kraj in čas uslišanja te ljubezenske prošnje, ki jo kot molitev prepuščamo in jo izročamo višjim silam.

SANJE IN RESNICA

Človek je bitje, v katerem se prepletajo njegove sanje z resničnimi pogoji, v katerih živi. Po tem je človek svobodno bitje, saj vse objektivne stvari in situacije lahko preplete, oplemeniti in nadgradi v svoji notranjosti. Nek pesnik je celo dejal, da so sanje resnica in resnica sanje. Za umetnika to še bolj velja, saj globlje, bolj občutljivo in bolj ponotranjeno doživlja svet in sebe.

Vsi poznamo stereotip zasanjanega pesnika, ki ni prav pripraven za opravke tega sveta. Mnogi umetniki so zaradi svoje vizionarsko duhovne naravnosti umirali v revščini. Toda to so junaki duha, ki so vedeli

več od povprečnežev, ljudje, ki so se zapisali ideji in jim je ta pomenila več od konkretnih ugodnosti.

DVOM IN GOTOVOST

Dvom in strah nista le hromitelja umetniške dejavnosti. Sta nujen spremljevalec žlahtne duše, ki ne verjame takoj vsemu, ki ne gre na prvo žogo svojih misli in hotenj, ampak vse previdno pretehta in šele potem ukrepa. Včasih mora človek dolgo čakati, da se dvomi razblinijo in medtem veliko razmišljati. Še bolje je, če takrat moli. Nek svetnik je napisal: "Če molim, se čudeži dogajajo, če ne molim, se ne." In vsaka pesem, ki nastane iz tehtanja med dvomom in gotovostjo, med resnico in sanjami, med svojskostjo in tujostjo, je majhen čudež. Čudeži pa imajo moč, da začarajo in vzbudijo v bralcu nove čudeže – očaranost ali novo svobodno misel, ali velike, kot je na primer sklep, da se bo bolj zanimal za svojo dušo in se morda celo poboljšal. Velikokrat lahko bralec črpa iz dvomov in njihove žlahtne razrešitve pisca in se iz pesmi veliko nauči. Taka poezija požlahtni bralčevo dušo. In tudi to je namen poezije.

ČETRTI ESEJ ODPRT PROSTOR SVOBODI

Vsaka pesem mora dihati – pustiti bralcu, da si ustvari svoje mnenje, sliko, podobo, da v njem zaživijo prisposode, da mitično spregovori beseda, ki jo lahko bralec prebere. Če pisec iz svojega bogatega zaledja zgosti vsebino in duha v pesem, mora pesem spet vzbuditi v bralcu novo kvaliteto v njegovem zaledju in mu vzbuditi novega duha. Črka se konča, duh zažari. Ko se pesem umakne iz bralčeve zavesti, naj bi pustila v njem prijetnega duha svobode in prijetne nedorečenosti, o kateri lahko bralec še premišlja. Pa tudi če ne bi premišljal, se je prebrano gotovo zapisalo v njegovo podzavest. Seme je vrženo, zrasel bo hrast, pa najbrž nikoli nihče ne bo vedel, da je seme zraslo iz pesmi.

Odpri ali prazen prostor mora pesem dati zato, da s svojim koncem lahko zazveni v polno.

NAKAZOVANJA

Namigi, ki vodijo bralca naprej po njegovi lastni poti, resnico na pol povedo, na pol zamolčijo. To pa v pesmi zelo redko izpovemo direktno. Tako upovedovanje prej ubija duha kot bi ga tvorilo. Zato ima pesnik neverjetne možnosti zamolčevanja, ki povedo še več. Pravijo, da se dobre pesmi bere med vrsticami. In take kombinacije verzov – izdihov pesnikove duše so lahko stopnjevane v pesem, ki daje in daje in ne neha dajati.

KO SE FAKTORJI SESTAVIJO

Nekdo je zapisal, da so pesmi zapisi najvišjih trenutkov najboljših ljudi. Najvišji trenutek je v naši izkušnji takrat, ko se sestavijo dejavniki in okoliščine življenja v sintezo dobrega počutja, notranjega miru, tišine, stika s seboj, ko zapoje duša v radosti ali notranji bolečini. Težko je soditi, če so umetniki najboljši ljudje. Imajo pa gotovo lastnosti, ki so pri drugih manj izražene. To so občutljivost, intuicija, vizionarstvo, sposobnosti izražanja, razmišljujoča naravnost, sposobnost ljubiti, ukvarjanje z zadnjimi vprašanji življenja, privzdignjenost, pogled kvišku.

Najvišji trenutki so gotovo duhovne narave. Ti že mejijo na mistična spoznanja in zrenja, čeprav so lahko zelo preprosti in čisti, morda doživljeni v najbolj vsakdanjih trenutkih dneva.

PISATI IZ POČITKA

Po Gestalt psihologiji ima proces ustvarjalnega mišljenja več faz: 1. Preparacija ali priprava – ko človek pripravi snov in vprašanja. 2. Inkubacija ali shranitev – ko na vprašanja pozabi in jih prepusti podzavesti. 3. Iluminacija ali razsvetljenje – ko se mu

nenadoma in nepričakovano pojavi razrešitev vprašanj. 4. Verifikacija ali preverba – ko preveri, ali je ta rešitev realna in učinkovita.

Če hočemo dobro pisati, moramo pre-pustiti podzavesti, da predela naše vsebine in jih zaokroži v procesu iluminacije. Taka razsvetljenja se nam bodo po dobrem počitku sama dogajala, ko bomo iskreno zapisovali svoje notranje dogajanje in vsebine, saj se ob pisanju misli tako zberejo, da nam takrat prihajajo v zapis najboljše besede, verzi in pesmi. Primer pesmi, ki je nastala kot produkt ustvarjalnega procesa mišljenja:

*Prelepi večer!
Kdo te je ustvaril?
Kdorkoli je bil –
kako te je moral ljubiti!*

*Ti si on sam,
le obdal si se
z vsakdanjostjo.*

Če pesem interpretiramo, lahko rečemo, da je bil prelepi večer ustvarjen samo iz ogromne ljubezni, tega človeška glava ne more ugotoviti samo z razmišljanjem. Veliko duhovno zaledje, veliko časa in izročitve oz. počitka je bilo potrebno, da so nastali ti verzi. In že z vsem tem ne bi bili zapisani, če se pesnik ne bi nekega večera ozrl v obzorje z oddaljenimi lučmi in žarečim temno modrim nebom, počakal in tiho izgovoril te hvalnice sam pri sebi.

IZKUSTVO IN PESEM

Pesnik s svojo veliko občutljivostjo boleče, a na trenutke tudi zelo osrečujoče doživlja svet. Vtisi se nabirajo, te spremljajo razmišljanja, molitve, nove življenjske situacije, položaji, čustva, čutenja in bolečine. Toda sam zapis izkustva še ne bi bil pesem. V notranjosti pesnika se vse te vsebine predelajo in iz njega pridejo kakor skozi prizmo, ki belo svetlobo spremeni v mavrico, seveda, saj je bela svetloba že sestavljena iz vseh barv. Tako

pesnik kaže podobo, ki se prav na njegov osebni način zamakne v videnje čez. Pesnik ne vidi le narave, ampak je tudi del nadnarave in v svojih najvišjih trenutkih lahko pogleda na svoje življenje in življenje sveta od zgoraj.

PRIVZDIGNJENOST JEZIKA

Pesem je neke vrste sporočilo, toda šele privzdignjen, svečan jezik ji daje poetično komponento. Človek je bitje, ki ima v sebi potrebo po obrednem. Iz marsičesa si v življenju delamo obrede, to je torej v naši naravi. In poezija je po izvoru prav obredna umetnost, nastala je iz obrednih plesov in petja. In tega ji ne smemo kratiti. Ko imamo pri poeziji na razpolago le svoje notranje bogastvo, tišino, svojo etiko in iskrenost, pa še list papirja in besede, nam prav vzvišenost izraza pomaga, da lahko z njo izpovemo nekaj višjega. Bralec nam bo rad sledil v tem obrednem poskusu poleteti v nebo in od tam videti svoj motiv. Saj je v vsakem človeku potreba po višjem, očiščujočem in katarzičnem, mističnem in torej bolj resničnem.

PETI ESEJ LEPO V PESMI

Za pesem gotovo ni dovolj, da govori o lepem. Sama mora biti posvečena in biti mora izraz nečesa lepega, pa naj bo to stanje piščeve notranjosti ali kake zunanje lepote, ki zasluži izraz v pesmi. V današnji potrošniški družbi se razrašča stanje duha, ki mu nič ni sveto. To se čuti tudi v stanju sodobne kulture.

Toda prava poezija bo še vedno ohranila neomadeževano čistost izraza, sveto vzvišenost sporočila in vedno novo izvirno etiko svoje filozofije. Primer take pesmi:

*S tistim delom
svojega molka,
ki ga še nikoli
nisem umazal,
sem ti rekel:
Še pridi!*

Očitna je piščeva etična nota, s katero posveti vso svojo pesem. Molk, ki bi lahko pomenil praznino v odnosu, je tu molk, ki pomeni iskreno ljubezen. Marsikaj je moral pisec izključiti, da je našel bistvo svojega odnosa. Zato je tu cela pesem en sam zlati rez, ki ne bi prenesel nobenega spreminjanja. Obenem je pesem zapis etičnega dejanja, saj govori v preteklem času, o notranjem dogodku, ki je polnil pisca in osebo, na katero se pesem obrača, in tako polni tudi bralca. Sveto se je uveljavilo v majčkenem delčku sveta. Toda svetega je več, kot se vidi navzven. Zato ta pesem bralcu vrača vero v dobro in v človeka.

MOTIVACIJA ZA PISANJE

Pravi pesnik je predvsem notranje motiviran za pisanje. Pravo pisanje je vedno pisanje iz notranje nuje. Dnevi, ko napišeš lepo pesem, so lepi, veseli dnevi. In dnevi, ko ne moreš pisati, so temni in težki. Po tem lahko ustvarjalec ve, ali je rojen za pisanje in ali je pisanje res njegovo poslanstvo ali del poslanstva.

Seveda je za vsakogar dobro, da piše, saj se s tem odpre in mu je lažje. Ukvarjanje z umetnostjo je zelo sproščujoča in ustvarjalna dejavnost, pri kateri človek spoznava samega sebe, se interesno druži, in prav množičnost pesnikov, slikarjev, glasbenikov in drugih to dokazuje.

Pesnik želi biti lahak kot njegova pesem. Zato jo na vsak način mora ustvariti, pomagala mu bo in ga dvignila iz globin njegovega močvirja. Jemlje jo osebno, ne le kot duha, ki ga bo odrešil njegove teže, ampak kot osebno spremljevalko, ki jih je pesnik sicer poln, prav njo pa je izbral, saj ga ona najbolj odrešuje v danem trenutku. Povedal ji je, koliko moči mu daje, saj je dozorela v njem in porod – zapis bo ustvaril njo, ki je že bila v njem. Pesnik je torej globoko in močno motiviran, da ta pesem nastane, spremenila ga bo in mu dala moči in svetlobe.

ZAMIKI IN ODMIKI V POEZIJI

Ko pesnik nakazuje resnico v svojih verzih, bi mu manjkala še ena razsežnost možnosti izražanja, če v pesmi ne bi uporabil možnosti zamika. Tako kot skozi debela očala vidimo okolico abstrahirano in premaknjeno v nek drugačen svet, tako pesnik skozi prizmo svoje notranjosti prikaže v pesmi, kako sam vidi zlati rez svojega doživljanja sebe in sveta. Tako prihaja do bolj abstraktnih pesmi. Ta način je bil že tolikokrat zlorabljen, da je zaradi njega v sodobnosti poezija skoraj izgubila svoje dobro ime. Toda bralec hitro začuti, kaj je bila špekulacija in kaj ima še razpoznaven smisel, ki ga v abstraktni pesmi bere med vrsticami.

Zamik se lahko pokaže kot sprememba izhodiščne ali glediščne točke. Vedno je dobrodošlo, če stvari vidimo iz več plati, iz več gledišč na svet. Prav poetične učinke ima lahko ta paradoksalni pogled, ki predstavi bralcu nova izhodišča za gledanje na vse, kar se dogaja v njem in okoli njega.

PREROŠKO V POEZIJI

Pesnik je obenem s poslanstvom odkrivatelj lepote in resnice prerok svojega časa. Ne le mislec, tudi glas vpijočega v puščavi je, ki kaže svojemu času ogledalo in ga opozarja, kot da bi bil njegova vest. Ni dovolj, da se zanima zase in za dogajanja v svoji duši, v skrbi za svoje sodobnike razkriva napake in zablode sveta ter skuša pokazati pravo pot. Ni nujno, da moralizira, dovolj je, da s svojim zgledom kaže pot resnice. Zgled je več kot didaktika, saj besede mičejo, zgledi pa vlečejo. Tudi ni nujno, da piše angažirano poezijo. Njegov tihi lirični glas naj slišijo srca in seme bo vrženo.

Motiv darovanja samega sebe kot ustvarjalnega dejanja se vleče skozi zgodovino kulture že odkar obstaja civilizacija. Le da se na to čudovito dejanje rado pozablja. Pesnik opozori in spomni bralstvo na ta del kvalitete življenja in samouresničenja. Saj

morda sam pesnik ne more iz sebe kaj dosti novega ugotoviti. Tudi on ne more iznajti smodnika. Toda kot prerok spomni bralca na to, kar sam že ve, toda ob branju se na to spomni in mu spet postane prisotno in aktualno.

O PROCESU USTVARJANJA

Pri ustvarjanju gre za proces, ki zahteva leta in leta priprave. Morda ne načrtne, saj se genetska zasnova, izkušnje, vtisi, čustva, mišljenje in duhovna stremjenja tako kombinirajo skozi čas človekovega življenja, da je ustvarjalno dejanje le še posledica vseh teh vsebin. In kar hoče na dan, bo na dan gotovo prišlo samo od sebe, z nekaj ustvarjalnega napora in zgostitve. Človekova zavest je le vrh ledene gore, ki gleda iz vode, vse ostalo nam je skrito, in če črpamo od tam, vemo, kakšno veliko odgovornost imamo pri ustvarjalnem dejanju, da opravimo svoje poslanstvo in svoje dolgo nastajajoče sporočilo podamo dosledno.

Ustvarjalni proces je vedno povezan z neko posebno stisko. Ta stiska je v vestnem umetniku še večja, saj mora vedno tehtati in preverjati, ali med ustvarjalnim dejanjem vodi svojo roko prav ali ne. Bolečina je tako in tako vedno spremljevalka resnega ustvarjalca. Njegov motiv se glasi, da je ustvarjalno življenje manj boleče in bolj smiselno od neustvarjalnega.

V zapisu ustvarjalnega zanosa je očitna umetnikova osrednja naravnost – resno podati svojo vsebino, resnično ustvariti umetnino, ker je ta v njem in ker je pri tem njegovo ustvarjalno dejanje tudi etično dejanje. Umetnina bo spremenila tudi umetnika samega, to od nje pričakuje, in zato ima moč spremeniti tudi svet okoli sebe.

Proces ustvarjanja se konča z izpetjem, ko se umetnik vrne v tišino, pomirjen in tiho zadovoljen, da je dal, kar je moral dati. Zanos se umiri, ekstaza mine, katarza se je zgodila, umetnik je spet miren in čist.

ŠESTI ESEJ RELATIVNOST POEZIJE

Sveda je na tem svetu vse relativno in tudi poezijo moramo vzeti kot takšno. Če je pesem abstrahiran povzetek nekega relativnega motiva, bo tudi sama relativna, a nekaj je v njej, kar da iz barv njene pestrosti slutiti absolutno. Če iz nje lepo žari, potem je pesem dobra. Včasih so največje stvari v najmanjšem in obratno. Najpreprostejšemu motivu lahko bralec sam doda absolutno razsežnost in tako je namen pesmi dosežen. V veri, da je v tem relativnem svetu absolutno vedno prisotno, lahko to absolutno odkrijemo kjerkoli. Toda poznamo zgoščine in razredčine. In v pesmi naj bi se absolutno zgostilo. Kjer je sovraštvo, napuh, tam se Bog umakne. Kjer sta ljubezen in ponižnost, tam se približa in prežame dogodke, ljudi in tudi stvari – ena takih stvari je lahko pesem.

OBILJE IN PISANJE

Vsak dan iz okolja prejemamo mnoge vtise. Ko ti v nas zazvenijo, se pojavijo misli in čustva, ki jih predelujemo po svoje, kakor vemo in znamo. A v nas vse, kar se dogaja, pušča neizbrisne sledi. Dinamika našega notranjega življenja je podvržena zakonom narave in duha. V umetnikih je notranje življenje še posebej bogato. Govorijo o obilju notranjih vsebin in te hočejo na plan skozi umetnine.

Direktna izpoved obilja je primer, kako se v umetniku dvignejo sile in energije, ki jih komaj obvladuje. Takrat je list papirja dobrodošlo sredstvo, da te energije izlije nanj. Če umetnik samo opisuje, kaj se v njem dogaja, še ne nastane umetnina, šele ko del svojega obilja prenese na bralca, je uspel.

Iz obilja se da dajati. Pri pesniku pa pride tudi do sušnih dni, ko ima občutek, da v njem ni ničesar in takrat ne more napisati niti besede. Dnevi ali meseci blokade so lahko zelo neprijetni. Mnogo ustvarjalcev takrat pade v depresijo in bi se najraje zaprl

v svoj svet. Toda prav taki sušni dnevi morda pomenijo fazo inkubacije, počitka, ko se v njih pripravljajo nove stvaritve.

Pesem je kot duhec, ki priplava na površje, ko je čas za to, in potem ga pesnik vključi v svoje pisanje in nastane pesem na papirju. Zato je pisanje pesmi neke vrste darovanje samega sebe drugim.

IZVIRNOST PRISTOPA

Pesnik naj piše iz svojih najglobljih plasti. Pravijo, da gre meja med dobrim in slabim po sredini človekovega srca. In ko v sebi premaga slabo in zažari dobro, duša zapoje in pisec lahko da del svoje notranje lepote na papir. Če se tako loteva pisanja, je popolnoma izviren, svež, nov in navdihujoč.

Kadilcu lahko vsi govorijo, naj neha kaditi. A dokler ne bo v njegovem dnu dozorela odločitev, da bo prenehal s kajenjem, mu nihče od zunaj ne more pomagati.

Odločitev za dobro je najbolj odrešujoča pesem v piščem človeku. Notranja nagrada ga dviga v višave svobodnega duha. Človek je ustvarjen iz ljubezni za ljubezen. In ko se približa ter se odpre ljubezni, takrat postane bolj on, in to se pozna tudi v pesmi.

ZADETI S FORMULACIJO

Tako kot mora slikarja ubogati njegova roka, da verno nariše svoj motiv, tako morajo pesnika ubogati besede. Ko slikar riše črte, to pomeni bolj racionalni del slike. Ko riše ploskve, z barvami izraža svoja čustva in razpoloženja. Prav tako lahko pesnik da v pesem nekaj racionalnega in nekaj iracionalnega. Zato je dober nasvet, naj piščoči napiše vsak dan vsaj nekaj vrstic, da ohrani kondicijo za pisanje. Kondicijo potrebujemo za vsako dejavnost: za šport, branje, molitev, pa tudi za pisanje. Pesnika beseda uboga takrat, ko vanjo zgosti svoje notranje vsebine in jo kombinira tako, da doseže poetični učinek. Pesnik sam je zaledje svoje pesmi. Kar je v njem, je potem tudi na papirju.

Pesnik zabija verze kot kline svoje resnice. Gre od ničnosti sebe in do rešitve v Absolutnem ter ga časti. Izraz je preprost, saj v odnosu z Bogom nima smisla karkoli komplirati. Piše iz sebe, tak, kot je, tako kot je.

DOPOLNJEVANJE MED VERZI

Sintaksa ponuja tisočere možnosti, da se pisec izrazi. Sosledje verzov niza izdih za izdihom in vsak verz je en izdih, krik, zahvala, prošnja ali čaščenje lepega. Toda skupaj tvorijo ti verzi nov organizem, sporočilo, ki seže v veselje bralčeve duše. Včasih pesnik stopnjuje svoje sporočilo, včasih pa le valovi v pripovedovanju, ki se steče v poanto in pusti v bralcu duha, ki je bil prej v piscu. Mnoge pesmi imajo v sosledju verzov rdečo nit pripovedovanja, bolj abstraktne pa samo z nakazovanjem ponujajo bralcu njegovo lastno interpretacijo in so zato mnogo zahtevnejše za branje. Če pesnik vplete več filozofije v pesem, da bralcu misliti. Če pa je v pesmi več izpovedi, lahko bralec ob njej doživi čustveno očiščenje in spoznanje, kako smo si ljudje različni in podobni obenem, a na dnu smo eno.

SEDMI ESEJ GLOBINA JE LJUBEZEN

Velikokrat slišimo pohvalo za kakega umetnika, da je globok. Globlje ko gremo vase, bolj zavestno živimo in bolj se približujemo svojemu bistvu. Na dnu pa je tako in tako ena sama velika ljubezen, v kateri smo vsi eno. Človekova zavest je stičišče dveh vesolij: zunanjega in notranjega vesolja. Ne vemo, kaj se dogaja ne v enem ne v drugem, saj se oba odpirata v neskončnost. Toda malo se prekrivata in tu je človekovo notranje življenje ozaveščeno. Mnogo vplivov prihaja v piščevo zavest iz obeh prostranosti, toda ko gremo v duhu v višino in v globino, postavljamo vertikalno svojega življenja zavestnejšo in čistejšo. Zato bi bilo napačno gledati le v lastne globine. Prav tako, če ne še bolj, so globoke višine.

V pesmi začutimo vertikalo človeka, ki iz globin višin preko svoje širine tveganja in darovanja najde svetlobo v lastni globini.

MODROST ČAKANJA

Nihče ne obira nezrelih sadov. Modro je počakati, da se v nas stvari izkristalizirajo, umirijo, dobijo patino, da se zaokrožijo vprašanja v nove odgovore. Kdor kar naprej brska po sebi, ne more pričakovati, da bo na njegovem vrtu kaj obrodilo. Pustiti je treba času čas in, notranjemu vesolju, da se uredi v kozmos, ne pa v kaos.

Storilnostna naravnost ni dobra. Pri piščem lahko pride do hiperprodukcije, rezultat pa je slabša kvaliteta. Nekateri pesniki pišejo eno pesem leta in leta. In rezultati so čudoviti. Pri mnogih piščih prihaja do blokad, obdobj, ko ne morejo pisati. Takrat je čas zorenja sadov. Zavest jim ne da trgati zelenega sadja, prisili jih, da počakajo na jesen.

Pesnik je po dolgem času pogledal stanje svoje duše in zapisal: "Vse je bilo preprosto ... " Zapisal je, kako nebogljen je v svojem svetu sanj, tako, da mu je ostalo le ponižno sprejetje samega sebe in sveta takšnega, kot ga je videl. Preprosto je v duši takrat, ko oberemo sad mnogih notranjih bojov in premišljevanj. In ne smemo pričakovati od sebe preveč, čeprav lahko pričakujemo vse.

POEZIJA ODREŠUJE

Pesem naj bi odreševala. To se zgodi takrat, ko pesnikov duh preko pesmi zaživi v duhu bralca. Morda gre le za pozitivno naravnano misel, ki tolaži, morda za podobo, ki pomirja, morda za iracionalno kombinacijo besed, ki odpira dušo iz njenih miselnih kalupov, morda pa nosi sporočilo odrešenja neposredno, tako, da bralcu pesnik s svojim optimizmom odpre njegovo optimistično naravnost.

Pesem lahko odrešuje pisca in bralca. V prvi vrsti se lahko pisec olajša na papir, izlije svoje bolečine ali radosti; ko dobijo njegova

čustva novo obliko v pesmi, jih lažje prenaša. To vidimo v vsej zgodovini pisanja poezije.

Bralec, ki ga nikoli ne smemo podcenjevati, ima gotovo podobne ljubezenske izkušnje in se bo lahko identificiral s to pesmijo, posebno če je bil kdaj v ljubezni razočaran, kar se zgodi skoraj vsakomur vsaj enkrat v življenju. Tako pesem z jasno poanto, da je ljubezen ostala v duhu, lahko razrešuje tudi bralčevo travmo. Če bi se ljubezen uresničila, bi bilo morda življenje prijetnejše in bogatejše, zdaj, ko se ni, pa je bogatejši duh in človekova notranjost.

Toda pesem odrešuje tudi na ta način, da ureja misli in čustva. Dr. Anton Trstenjak je nekoč zapisal, da zrelost osebe pomeni harmonijo med glavo in srcem. Ko zorimo, vzpostavljamo red in mir v notranjosti. Toda za naše glave je to življenje preveč pestro in preveč sestavljeno, sofisticirano. Ko pišemo, se zgostijo naše misli in napišemo le bistvo, saj moramo med mnogimi mislimi najti abstraktni zlati rez občutij, ki jih takrat imamo. To nam uspe s selekcijo misli in ko potem preberemo napisano, vidimo, da smo res povzeli bistvo naše najgloblje resnice in ustvarili umetnino.

Poezija odrešuje tudi na iracionalen način. Tu človek intuitivno začuti resnico, ko jo razbere med vrsticami pesmi. Obenem doda svoj spomin, prepričanje, izkušnje, naravnost in nazadnje se v njem razodene duh. Lepota, ki jo pripoveduje pesem, preide vanj, in to lahko začuti še celo s telesnim ugodjem.

SLIKA IN PESEM

Ko nam zmanjka materiala za pisanje pesmi v naši notranjosti, se lahko zatečemo v pisanje ob drugih umetninah, ki nam vzbujajo poetična čustva in občutke ter nas nagovarjajo. Tako kot so se razvijala različna obdobja v slikarstvu, tako se razvijajo tudi v poeziji. Vedno bolj se rušijo kalupi in okvirji, umetnost postaja vedno bolj abstraktna in če so v realizmu slikali tako, kot so videli z zunanjimi očmi, zdaj slikamo in pišemo tako, kot vidimo s svojimi notranjimi očmi. Duh

slike je lahko zelo podoben duhu pesmi, ki je napisana ob tej sliki. Podobe so le pripomočki, da izrazimo bistveno, torej sami sebe. In nazadnje je pesem, ki jo vzbudi lepa slika, zapis odseva te slike v pesnikovi notranjosti, obogaten z njegovimi spoznanji in notranjim življenjem. Primer:

KONJ

*V ognju rojen je, odtod njegova moč,
konj, ki v trenutku preleti daljino,
premaga čas, preteče zgodovino
v svoje zlato hrepenenje zroč.*

*Zre v cilj in to postaja sam,
iskriv kot misel se blesti,
sebe daruje na oltarju radosti,
žari v soju zlate niti, že je tam ...*

Ob kipu Roberta Strune, umetnostnega kovača, je nastala ta oda konju in njegovi presežni moči. Pesnik doda svoje videnje, toda vsak, ki pogleda kip in prebere pesem, vidi neverjetno duhovno podobnost med obema umetninama. To, kar je bilo izraženo v kipu, je spet izraženo v pesmi. Morda kdo drug vidi v kipu kaj drugega. Toda prav ta različnost je bogastvo, ki nas bogati in oplaja. Pesniški izraz likovnega dela je nov aspekt, ki da spet nekaj novega.

GLASBA IN PESEM

Tako kot za likovno velja tudi za glasbeno umetnost: izraziti se jo da na besedni način, s pesmijo. Bogastvo tonov in harmonij je prav tako izrazljivo z besedami. Od liričnih pokrajin Chopinove romantike do abstraktnih zamikov Pendereckega, od alpske poskočnice kot narodne pesmi do eksotičnih daljav enolične puščave. Tudi pesnik poje, ne le glasbenik. In prav tako lahko pojejo slikar ali baletnik, ko v njem zadoni poezija, ko se v njem realnost premeni v sanje. Primer pesmi ob glasbi:

OB SCHERZU F. CHOPINA

*Srce se je zganilo.
Brezno se je zapolnilo z goro,
ki je padla vanj v mesečini.*

*Zdaj tiho diha v tišini-
to majhno toplo bitje
nad temo v globini.*

VIRI IN PRIPOROČENA LITERATURA

Iz roda v rod duh išče pot (Mladinska knjiga, 1969),
Edvard Kocbek: Rane pesmi (Cankarjeva založba, 1991),
Anton Trstenjak: Misli o slovenskem človeku (Založništvo slovenske knjige, 1991),
France Vodnik: Dialektika in metafizika slovenstva (Mohorjeva družba - Celje, 1983),
Hugo Friedrich: Struktura moderne lirike (Cankarjeva založba, 1972),
France Vodnik: Slovenska religiozna lirika (Mohorjeva družba - Celje 1980),
Vladimir Truhlar: Temni karmin (Mohorjeva družba - Celje, 2007),
Matjaž Kmecl: mala literarna teorija (mn, 1996),
Boris A. Novak: Oblike srca (Modrijan, 1997),
Jurij Kovič: Pesem kot načrt in navdih (Mondena, 1998),
Boris A. Novak: Mini poetika (Rokus, 2001),
Janko Kos: Svetovna književnost (Mladinska knjiga, 1971),
Silva Trdina: Besedna umetnost (Obzorja, 1968),
van Gogh: Pisma (Moderna vremena, 1997),
Smiljan Trobiš: O lepoti krščanskega življenja (Mohorjeva družba - Celje, 2002, 2003, 2004),
Odzadnji slovar slovenskega knjižnega jezika (SAZU, 1996),
Zoran Pevec: Kako narediti pesem (Mentor, Ljubljana, 2006),
David Bedrač: Brez uteži (Mentor, Ljubljana, 2007),
Philip Tushia sud: Zen guitar,
David Lynch: Kako ujeti veliko ribo.

POJMOVNIK

Notranja potreba, izpoved, čustva, olajšanje, neizrekljivo, možnosti, terapija, izrazna moč, ekonomika besed, haiku, interpretacija, zvočnost, ritem, rime, simbol, iniciacija, ustvarjanje, tema, prisposoba, preprostost, duh, filozofija, ustvarjalni nemir, ljubezen, učinek, presenečenje, personifikacija, sanje, dvom, gotovost, odprt prostor, nakazovanje, faktorji, počitek, izkustvo, sveto, motivacija, izvirnost, zamik, preroško, molitev, relativnost, obilje, formulacija, globina, modrost, odreševanje, slika, glasba.